

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

МАСЛОВ ЮРІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК 342.3 – 048.44 + (4 – 191.2) + (4 – 11)

**ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВЛАДИ В КРАЇНАХ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПРИНЦИПИ, МЕХАНІЗМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

23.00.02 - політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук**

Одеса - 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політичних наук та права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор

НАУМКІНА Світлана Михайлівна

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (м. Одеса),
завідувач кафедри політичних наук та права

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор

КЛИМОНЧУК Василь Йосифович

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ),
завідувач кафедри політології,
доктор політичних наук, професор

РОМАНЮК Анатолій Семенович

Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри політології,
доктор політичних наук, професор

МІЛОВА Марія Іллівна

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, професор кафедри політології

Захист відбудеться 1 липня 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36

Автореферат розісланий 29 травня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена нагальною потребою українського суспільства у формуванні нової системи влади, здатної адекватно відповідати на виклики сучасного внутрішньополітичного та загальносвітового рівня з одночасним додержанням формату демократичної системи владарювання європейського зразку. Саме тому європейський досвід формування національних владних систем є певним зразком побудови владних відносин в суспільстві, до якого прагне Україна. Найбільший інтерес для України складає група країн – «молоді демократії», країни ЄС-28, які за географічною ознакою формують окремий регіон – Центральна та Східна Європа. Ці країни приєдналися до Європейського союзу після краху комуністичної ідеології та наразі пройшли етап приведення національних систем влади у відповідність до європейських стандартів.

Звернення до досвіду формування новітніх національних систем влади групи країн, які географічно утворюють регіон Центральної (Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща) та Східної Європи (Словенія, Хорватія, Румунія, Болгарія та ін.) зумовлено й тим, що країни Центральної Європи в межах регіону ЦСЄ утворили власну субрегіональну геополітичну єдність – Вишеградську групу (V4), яка вважається одним з найбільш вдалих досвідів об'єднань на шляху розбудови національних систем влади, а досвід країн Східної Європи (Румунії, Болгарії та ін.) є ментально близьким до українського суспільства, до того ж політичні процеси, які відбувалися в цих країнах на шляху реформ мають багато спільного з українськими реаліями.

Актуальність дослідження досвіду країн Центральної та Східної Європи обумовлений також тим, що ці країни не зупинилися в розвитку національних систем влади, а продовжують їх вдосконалювати з урахуванням тих недоліків, упущень, інших процесів задля формування дієвої та ефективної системи влади в суспільстві, здатної забезпечити високі стандарти життя населення та сприяти зміцненню національних економік.

Отже, перед сучасною політичною наукою та практикою постає проблема наукового узагальнення досвіду країн Центральної та Східної Європи щодо принципів, механізмів, тенденцій та чинників формування новітніх систем влади європейського зразку, здатних відповідати потребам національних суспільств та викликам сучасності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі політичних наук та права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в межах науково-дослідної теми «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення» (№ держреєстрації 0109U0002215), одним з виконавців якої є дисертант.

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження* є узагальнення концептуальних засад формування сучасних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи та виявлення їх основних принципів, механізмів та перспектив розвитку в умовах глобалізаційних викликів.

Досягнення поставленої мети зумовило постановку та вирішення наступних **задач**:

- проаналізувати науковий доробок суспільно-політичних наук щодо дослідження владних процесів в країнах Центральної та Східної Європи;
- дослідити сучасні методологічні підходи до дослідження владних процесів в межах суспільно-політичних дисциплін;
- визначити сучасний зміст категорії «влада» в сучасному суспільно-політичному дискурсі;
- дослідити інститут місцевого самоврядування як інститут влади та складову новітніх систем влади країн ЦСЄ;
- проаналізувати основні принципи побудови сучасних систем влади в країнах ЦСЄ;
- простежити розвиток законодавчої влади в нових системах влади країн ЦСЄ;
- визначити роль інституту президента в нових системах влади країн ЦСЄ;
- дослідити еволюцію виконавчої влади в системі органів центральної влади країн ЦСЄ;
- визначити місце та роль судової влади в нових системах влади країн ЦСЄ;
- з'ясувати роль адміністративно-територіальних реформ у процесі формування нової конфігурації влади в країнах ЦСЄ;
- дослідити місце муніципальних реформ в процесі формування місцевого рівня влади в країнах ЦСЄ;
- визначити концептуальні засади подальшого зміцнення місцевого рівня владних систем країн ЦСЄ;
- визначити можливості імплементації досвіду країн ЦСЄ в процесі реформування системи влади в Україні та ін.

Об'єктом дисертаційного дослідження виступає владний процес в країнах Центральної та Східної Європи.

Предметом дослідження є засади формування та функціонування національних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи.

Методологічною основою даного дисертаційного дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання. При побудові дисертаційного дослідження автор роботи спирався на діалектичну методологію дослідження та дедуктивний метод викладення матеріалу, тобто будував роботу шляхом руху від загального до часткового, що дало змогу просуватися від загальнотеоретичних визначень категорії «влада» до аналізу її структурних компонентів, зокрема місця та ролі державної влади та місцевого самоврядування. Крім того, при дослідженні окремих тем застосовувалися аналітичний, порівняльний, системний, структурно-функціональний методи тощо.

Застосування аналітичного методу дозволило якісно проаналізувати літературні джерела щодо визначення теоретичних засад формування та здійснення влади в країнах Центральної та Східної Європи.

Історичний метод застосовувався для дослідження еволюції уявлень про владу, її сутність та значення в політичному та державотворчому процесі країн світу та в межах політичної теорії. Завдяки даному методу вдалося простежити еволюцію інститут парламентаризму в країнах Центральної та Східної Європи, а також інших інститутів влади – урядів, органів місцевого самоврядування тощо.

При дослідженні принципів формування та функціонування сучасних систем влади застосування історичного методу дозволило простежити еволюцію уявлень про розподіл влади в контексті розвитку державотворчих процесів в країнах регіону та в світі загалом, а дякуючи системному методу вдалося визначити систему принципів та взаємозалежність їх існування та впровадження в політичній практиці сучасних держав.

Системний підхід застосовувався при дослідженні конфігурації влади в сучасних країнах світу та ЦСЄ зокрема, що надало змогу ідентифікувати владу як системне явище, виявити її структурні елементи – інстанції влади, які утворюють систему влади сучасних країн та уособлюються в органах державної влади та місцевого самоврядування. З'ясування функцій, місця та ролі кожної з інституцій влади в межах єдиної національної системи влади стало можливим завдяки застосуванню структурно-функціонального підходу.

Запровадження інституційного підходу дозволило проаналізувати державну владу як сукупність органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а також інститут місцевого самоврядування як уособлення влади на місцях. Крім того, інституційний метод дозволив проаналізувати вплив інститутів парламентаризму, президентства, багатопартійності, народного представництва, виборів тощо на процес формування та функціонування національних систем влади в країнах ЦСЄ.

Для виявлення спільних та специфічних рис функціонування національних систем влади та їх окремих структурних елементів застосовувався порівняльний метод, а запровадження емпіричного та соціологічного методу аналізу документів дозволили проаналізувати положення конституцій та інших нормативних документів країн Центральної та Східної Європи, Європейської Хартії місцевого самоврядування та інших нормативно-правових актів Європейського Союзу та України зокрема сприяло виявленню потенціалу та перспектив подальших реформ в Україні на шляху до формування сучасної системи влади в країнах, сталого розвитку та євроінтеграційних перспектив.

Наукова новизна одержаних результатів. В ході даного дослідження отримано результати та висновки, які мають певну наукову новизну.

Уперше:

- здійснено політологічне дослідження концептуальних засад формування національних систем влади в умовах існування наднаціонального рівня влади у вигляді спільних органів управління ЄС в країнах Центральної та Східної Європи. В такій якості постають концепції демократизації, соціальної та правової держави, сталого розвитку тощо;

- виокремлено систему влади як провідний структурний елемент національних політичних систем демократичного зразку, який базується на визначенні влади як системного явища, уособлюється в органах законодавчої, виконавчої, судової влади й місцевого самоврядування; виконує функцію системоутворюючої ланки для інших структурних елементів національних політичних систем та розвивається в тісній взаємозалежності з ними;

- доведено зміщення акцентів всередині національних систем влади країн ЦСЄ в бік зміцнення місцевого рівня влади, що викликано потребами забезпечення сталого соціально-політичного, економічного та екологічного розвитку суспільства, подальшої демократизації суспільства та розширення участі громадян в процесі прийняття політичних рішень, і стало можливим завдяки серії адміністративно-територіальних та муніципальних реформ в країнах ЦСЄ на шляху до євроінтеграції;

- визначено перспективи подальшого розвитку національних систем влади шляхом зміцнення ролі добровільних об'єднань громадян та конкретної особи як первинного рівня влади в суспільстві, відмови від ієрархічного принципу побудови взаємин всередині системи влади на користь горизонтальних зв'язків та мережевих організаційних форм, заснованих на довірі, співпраці та рівності всіх владних інституцій на умовах визнання єдності влади та спільної мети – забезпечення сталого розвитку суспільства та кожного громадянина в умовах глобалізаційних викликів;

- розроблені рекомендації для подальшого реформування системи влади в Україні, які полягають в доцільності запровадження процедур очищення влади (люстрація, викоренення корупції) як основних деструктивних чинників на шляху формування сучасної системи влади в Україні; пропорційної системи виборів як шляху до формування дієвого інституту народного представництва; посилення ролі парламенту на державному рівні та проведення масштабної децентралізації влади з метою формування дієвого рівня місцевої влади в державі тощо.

Удосконалено:

- теоретичне знання про політичну систему сучасного суспільства, зокрема про систему влади як її системоутворюючий структурний елемент, який функціонує в умовах тиску чинників внутрішнього (корупція, ідеологія, кадри тощо) та зовнішнього (глобалізація, світова економічна криза, тероризм, демографічна криза тощо) середовищ;

- знання про сучасний вимір категорії «влада» в політичній науці в частині визнання її як системного явища, здатного формувати навколо себе систему органів, що забезпечать її здійснення на практиці у відповідності до взятих зобов'язань за умов збереження цілісності та співпраці, а також інших політичних інститутів, які поряд з системою влади утворюють політичну систему суспільства (політичні партії, громадські об'єднання, політична культура, ЗМІ тощо);

- уявлення про принципи здійснення влади в сучасних суспільствах, зокрема про принцип розподілу влади, децентралізацію та субсидіарність та особливості їх запровадження в умовах країн Центральної та Східної Європи;
- знання про адміністративно-територіальні та муніципальні реформи як спосіб та механізм формування нових систем влади в суспільстві, зокрема щодо формування та трансформації їх окремих ланок – інституту місцевого самоврядування, регіонального управління, територіальної громади, народного представництва тощо в країнах ЦСЄ.

Дістали подальшого розвитку:

- визнання країн Центральної та Східної Європи як окремого геополітичного регіону, який має ознаки формування специфічної політичної та соціально-економічної суб'єктності в межах Європейського Союзу, що визначається спільністю історичного та політичного минулого, єдністю орієнтирів подальших трансформацій та формування особливої соціально-політичної ідентичності;
- концепція сталого розвитку та напрями її впровадження в умовах країн Центральної та Східної Європи, а саме визнано її основною концептуальною засадою зміцнення місцевого рівня влади як напрямку подальшого розвитку національних систем влади;
- методологія системного аналізу щодо можливостей її застосування для дослідження системи влади в сучасних суспільствах;
- знання про інститут президентства в сучасних країнах світу в частині обґрунтування появи нової, притаманної країнам ЦСЄ, східноєвропейської моделі президентства;
- уявлення про сучасну демократичну, соціальну, правову державу в частині визначення критеріїв демократичної організації влади в суспільстві, напрямків та шляхів демократизації країн Центральної та Східної Європи в межах її третьої хвилі, функцій та завдань кожного з рівнів влади в суспільстві, характеру та форм організації зв'язків між органами влади різного рівня тощо;
- знання про люстрацію як механізм очищення влади в частині досвіду її запровадження в країнах ЦСЄ для декомунізації та позбавлення влади від рудиментів радянського способу владарювання;
- уявлення про корупцію як основний деструктивний чинник формування дієвої системи влади, що перешкоджає реформам та викликає супротив та зневіру в суспільстві щодо діючої влади та курсу її політики та інше.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад щодо активізації процесу реформування чинної системи влади в Україні з урахуванням досвіду країн Центральної та Східної Європи.

Результати, отримані в ході дослідження, можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування при проведенні адміністративно-територіальної реформи, формуванні концепції політичних та економічних зв'язків з країнами Центральної та Східної Європи та світу

загалом. Теоретичні узагальнення, висновки і пропозиції дисертації можуть бути матеріалом для подальших наукових досліджень та дискусій щодо напрямків вдосконалення сучасної системи влади в Україні в умовах глобалізаційних викликів та переходу до сталого розвитку.

Головні положення та висновки даного наукового дослідження можуть бути корисними при розробці спецкурсів з політичної науки, порівняльної політології, соціальної політики, основ демократії тощо, а також навчально-методичних програм, посібників та довідкової літератури з питань здійснення влади в сучасній Україні, країнах Центральної та Східної Європи, в ЄС та в світі загалом.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, результати та висновки, що виносяться на захист, одержані автором самостійно в ході проведеного наукового дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації викладені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Соціально-економічні процеси та бюджетно-податкова реформа в Україні та Росії» (м. Одеса, 12 грудня 2012 р.), «Сталий розвиток та ефективна ресурсна політика» (м. Алмати, 15 березня 2013 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.), «Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві» (м. Херсон, 6-8 червня 2013 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління» (м. Одеса, 25 жовтня 2013 р.), «Актуальні питання зовнішньої політики України» (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.), «Інформаційне суспільство і сталий розвиток» (м. Одеса, 16 травня 2014 р.), «Етнополітичні трансформації України в контексті інтеграційних процесів Центрально-Східної Європи» (м. Івано-Франківськ, 22 травня 2014 р.), «Роль суспільних наук у забезпеченні стабільності розвитку глобальних світових процесів у ХХІ ст.» (м. Київ, 6 червня 2014 р.), «Реформування публічного управління: теорія, практика, міжнародний досвід» (м. Одеса, 31 жовтня 2014 р.), «Україна і світ у третьому тисячолітті : політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (13-14 березня 2015 р.), «Визначення тенденцій та особливостей впливу сучасних глобалізаційних процесів на систему державного управління» (м. Одеса, 20 березня 2015 р.) тощо.

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації знайшли відображення у монографії, 31 науковій публікації, з яких 5 – закордонні, 22 - фахові з політичних наук.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, шести розділів, сімнадцяти підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків, двох додатків та списку використаних джерел, який налічує 515 найменувань (53 сторінки). Загальний обсяг дисертації складає 420 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної теми, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт, методологічну основу дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, розкрито зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами і темами.

В межах першого розділу **«Категорія «влада» в сучасному суспільно-політичному дискурсі»** проаналізовано ступінь наукової розробки, сучасний зміст категорії «влада» в політичній науці та особливості її практичної реалізації в умовах країн Центральної та Східної Європи сучасної доби.

У підрозділі 1.1 *«Дослідження влади та політичних процесів в країнах Центральної та Східної Європи»* відзначено, що влада в різних аспектах свого прояву завжди є актуальним предметом наукового пошуку, в межах якого сучасна доба вносить значні корективи в процеси формування та здійснення влади в суспільстві, акцентуючи увагу на місцевому рівні її реалізації.

Загальні питання змісту та сучасного виміру категорії «влада» досліджували Дж. Блондель, Д. Істон, С. Лукас, П. Нортон, Р. Пакенхем, Б. Петерс, М. Шугарт, а також С. Давидов, В. та Д. Сергєєви, Л. Сморгунов, Р. Шайхутдінов та ін..

Сучасний політичний процес та діяльність його основних акторів досліджували К. Алексеєнкова, Н. Гедікова, В. Горбатенко, О. Долженков, А. Казанцев, І. Кресіна, П. Кузьмін, І. Монолатій, Г. Музиченко, В. Нечаєв, А. Сіленко, М. Томенко, Ф. Рудич, С. Телешун, В. Шаповал та ін.

Вплив глобалізаційних чинників на національні системи влади та її окремі інститути досліджувався в роботах О. Андерсона, З. Баумана, У. Бека, М. Кастельса, І. Валлерстайна, Е. Тоффлера, а також А. Гальчинського, В. Воронова, Н. Динелло, І. Карлової, В. Колодко-Гжегожа, В. Пефтієва, І. Радзієвського, В. Тарасович, В. Чужакова, Ю. Шахида та ін.

Трансформацію політичних систем в країнах третьої хвилі демократизації досліджували Л. Дунаєва, О. Марчак, М. Мілова, С. Наумкіна, К. Пальшков, А. Романюк та ін. Питання розподілу влади, децентралізації влади та управління досліджували В. Абашмадзе, Р. Болдирева, О. Гьофе, а також вітчизняні дослідники О. Батанов, Ю. Вацик, В. Грубась, М. Іжа, Ю. Єхануров, І. Куліш, М. Мельник, Ю. Наврузов, Н. Нижник, В. Романов, Б. Стойка, В. Цветков та ін.

При дослідженні формування та функціонування владних інститутів в країнах Центральної та Східної Європи доби посткомунізму використовувалися роботи вчених-представників країн ЦСЄ, таких як Д. Барон, Дж. Белл, С. Бірч, А. Брагійова, Е. Грисмен, С. Корнеа, П. Копекі, І. Танасеску, а також вітчизняних авторів В. Бурдяк, В. Васович, М. Воронова, Л. Гайдукевича, Н. Гнидюка, А. Головач, К. Гончарова, Т. Урбанської, Г. Зеленько, М. Лендєл, А. Некряча та ін.

Роль реформ в формуванні нових систем влади досліджували Р. Агранофф, І. Бодрова, Г. Бойко, Й. Вишотравка, А. Гальчинський, В. Голубь, Н. Камінська, М. Михненко, Г. Музиченко, Т. Татаренко та інші.

Наявність великої кількості накопичених знань з питань формування та здійснення влади в сучасних суспільствах та в країнах Центральної та Східної Європи зокрема не знімають проблеми наукового узагальнення досвіду цих країн щодо визначення принципів, механізмів, тенденцій та чинників формування новітніх систем влади європейського зразка, здатних відповідати потребам національних суспільств та викликам сучасності.

Підрозділ 1.2 *«Сучасний зміст категорії «влада» в політичній науці»* присвячено визначенню сучасного виміру влади як системного явища, який формується в результаті трансформації трактування даного терміну в бік відтворення схематизму влади. Це означає, що ті чи інші варіанти влади становляться технічно конструйованими. Розвиваються технології влади, до влади все більше відносяться з технічної точки зору, дискутуючи про те, який тип влади необхідно встановити та в який спосіб.

Схематизм влади трактується як певна, визначена конфігурація, яка забезпечує певний спосіб взаємодії транценденцій влади, інстанцій влади, еліт, місць присутності та народу. В такому аспекті держава – це тільки одна з інстанцій влади, яка володіє доволі визначеним винятковим ресурсом (загальний порядок та однаковість процедур на всій території) та така, яка не підмінює собою інші інстанції. Мова йде не про розподіл влад – не про те, як одну владу поділили на гілки, а про те, що існує декілька окремих інстанцій влади, кожна з яких володіє ексклюзивним ресурсом, а також про необхідність цим інстанціям домовлятися між собою.

Сучасна влада перебуває в стані зміни своєї конфігурації внаслідок протікання трьох процесів: інтеграції мереж довіри, ізоляції категоріальної нерівності та ліквідації незалежних центрів влади, які вдаються до насилля та примусу.

У *Висновках до розділу* обґрунтовується доцільність проведення даного дослідження принципів, механізмів та перспектив подальшого розвитку національних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи з метою узагальнення досвіду цих країн та розробки рекомендацій для сучасної України.

Другий розділ роботи **«Методологічні основи дослідження владних систем в сучасних країнах світу»** зосереджується на аналізі методологічних підходів та інструментарію дослідження політичних процесів та трансформації політичних систем в межах сучасної політичної науки.

Підрозділ 2.1 *«Інституційний та мережевий підходи до аналізу владних процесів в сучасній політичній науці та практиці»* дозволив визначити інституціоналізм як наукову методологію дослідження влади, інструментарій якого є найбільш вживаним в сучасній політології, хоча й перебуває під постійною критикою фахівців через нездатність пояснити функціонування неформальних практик здійснення влади в суспільстві.

Ліквідувати даний недолік здатний мережевий підхід, який набуває обертів в дослідженнях сучасних науковців, ґрунтується на інституціональній та системній методології, спроможний вмістити всіх учасників політичного процесу й зробити акцент на таку їх якість, як власна активність та дієвість щодо можливості участі в мережах, заснованих на довірі, співпраці та взаємодоповнюваності навколо спільної мети.

Значно посилити знання про сучасні владні системи здатний синергетичний підхід, який є досить поширеним в сучасній політології та суспільствознавстві, підходить до дослідження влади з точки зору її здатності до самоорганізації, до побудови порядку з хаосу.

Підрозділ 2.2 «Застосування методології системного та порівняльного підходів у дослідженні конфігурації влади в сучасних державах» доводить, що дослідження процесів формування нової системи влади в країнах Центральної та Східної Європи мають ґрунтуватися на сучасній методологічній основі, яка поєднує можливості системного та порівняльного методів дослідження.

Методологія системного аналізу дозволяє проаналізувати структурні, функціональні, комунікаційні, інтеграційні, історичні та інші аспекти формування системи влади в країнах ЦСЄ загалом та окремих її інститутів – державної влади та місцевого самоврядування, а порівняльний аналіз дозволяє надати відповідну емпіричну основу для аналізу.

Однак, абсолютизація системного підходу призводить до виключення метафізичної складової влади. Системний підхід, за визначенням, здатний оперувати лише раціональними, логічно несуперечливими феноменами. Все, що виходить за рамки структури і функції, автоматично виводиться за грань дослідження. Як свідчить політична практика та розвиток політичної теорії, це досить негативно позначається на глибині дослідження влади.

При цьому можливості системного та порівняльного аналізу не є вичерпними для аналізу процесів формування нової системи влади. Досить актуальними в даному аспекті залишаються синергетичний, історичний та інші методи, які здатні збагатити знання про відповідні процеси інформацією про витоки даних процесів в суспільстві та здатність останнього до політичної самоорганізації.

У *Висновках* до даного розділу зазначається, що методологічною основою дослідження процесів формування сучасних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи постає комплекс інструментів, прийомів та методів, запропонованих сучасними суспільно-політичними науками, який дозволяє всебічно проаналізувати самі системи влади та процес їх формування, інституціоналізації та функціонування в сучасному світі.

Третій розділ роботи «**Політико-правові принципи побудови та функціонування сучасних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи**» присвячено дослідженню основних принципів формування та здійснення влади в сучасних державах, які існують в межах політичної науки та закріплені на законодавчому рівні в країнах регіону.

Підрозділ 3.1 *«Розподіл влад як основний принцип побудови системи публічної влади в сучасних державах»* присвячений аналізу еволюції уявлень про розподіл влад та його сучасний вимір в політичній теорії та практиці державотворення.

Принцип розподілу влад визнається вихідним положенням, який допускає саму можливість побудови системи влади, адже тільки за умов поділу державної влади на рівноправні, самостійні та водночас взаємозалежні гілки влади, з'являється підґрунтя для ідентифікацій структурних елементів такої системи – владних інституцій, наділених повноваженнями щодо здійснення певних функцій держави (парламент, уряд, президент, суд).

Імплементація принципу поділу влади передбачає обов'язковість політико-правових умов його застосування в практиці сучасних країн. До таких умов потрапляють необхідність визнання демократичного способу правління та конституційного закріплення розподілу владних повноважень між різними інституціями влади, а також гарантій щодо їх дотримання всіма учасниками владних відносин в суспільстві.

На вибір конфігурації владних інститутів в системі влади, побудованій на засадах розподілу влади залежить від багатьох чинників, серед яких форма правління та тип політичного режиму, у відповідності до яких виділяють три моделі владних систем – парламентську, президентську та змішану. В країнах ЦСЄ найбільшого поширення отримала саме змішана модель владних систем, що пояснюється перехідним характером самої моделі, а також політичними обставинами, пов'язаними з переходом суспільств від авторитаризму до демократії. Водночас, спостерігається тенденція до встановлення парламентських форм правління в країнах регіону.

Поділ влади на самостійні гілки влади, кожен з яких уособлює спеціально створений орган влади, формує лише організаційний дизайн демократично побудованих систем влади. Для встановлення взаємозалежності між владними інституціями політична наука пропонує систему стримувань та противаг, яка є набором певних інструментів та важелів впливу, якими можуть наділитися владні інституції з метою впливу на інші задля запобігання узурпації влади. Вибір тих чи інших інструментів для запровадження в практику певної владної системи залежить від моделі розподілу влад, яку дана країна обирає та закріплює на конституційному рівні.

Підрозділ 3.2 *«Децентралізація як концептуальна основа функціонування владних інститутів в сучасних демократичних системах влади»* довів, що децентралізацію в сучасній демократичній державі можна визначити як цілеспрямований, заснований на домовленості різнорівневих структур влади відцентровий процес з розподілу та трансформації владних сил, орієнтований на покращення державницького управління, проводимий з демократичною метою – організувати більш ефективно забезпечення прав людини.

Особливістю сучасних визначень децентралізаційних процесів в межах суспільно-політичних дисциплін є новий підхід до розподілу і реалізації

владних й інших адміністративних функцій, що передбачає відхід від ієрархічної системи управління й організації влади, високий рівень самостійності низки суб'єктів з одночасним обмеженням сфери нагляду та контролю за їх діяльністю. За децентралізованої моделі організації влади орган вищого рівня не може втручатися в діяльність органу нижчого рівня, не може здійснювати щодо нього управлінської діяльності та видавати накази чи розпорядження.

Децентралізація піддається аналізу з огляду не лише на територіальну організацію держави, але й з огляду на призначення, предмет та функції публічної влади. Відтак, йдеться про різні види децентралізації, кожен з яких повинен мати відповідну правову форму у своїй практичній реалізації. Виділяють такі основні види децентралізації за суб'єктами та сферами впливу: територіальна (створення органів публічної адміністрації, які здійснюватимуть урядування в адміністративно-територіальних одиницях самостійно і незалежно від органів державної влади), функціональна (визнання самостійних і незалежних спеціалізованих організацій суб'єктами владних повноважень із делегуванням їм права здійснювати певний обсяг завдань публічного характеру), предметна децентралізація (професійне самоврядування як система управлінських взаємовідносин між усіма представниками певної професії).

Територіальна децентралізація у свою чергу виокремлює три її системотворчі компоненти: політичну (спосіб та конституційні гарантії формування системи органів місцевого самоврядування, її зміст та організація, ступінь незалежності від держави), адміністративну (завдання, функції та повноваження органів місцевого самоврядування), фінансову (наявність власних фінансових та матеріальних засобів для здійснення власних функцій органами місцевого самоврядування).

Децентралізація передбачає розмежування компетенції і конкретизацію повноважень не лише по вертикалі (чітке визначення порядку прийняття рішень керівними органами різного рівня), але й по горизонталі (розподіл та визначення функцій і компетенції всіх інших елементів структури органів публічної влади).

Можна визначити наступні основні позитивні наслідки децентралізації: наближення влади до споживача адміністративних послуг, спрощення системи і процедури прийняття рішення завдяки оптимальній структурі управління; прозорість і відкритість процедур прийняття рішення та процесу його реалізації, підвищення свідомості та загострення почуття відповідальності посадових осіб за здійснені заходи та прийняті рішення, мінімізація бюрократизму, зручність та відчуття безпеки та комфорту для фізичних і юридичних осіб, об'єктивна оцінка результатів прийнятих і реалізованих рішень, потенційна гнучкість щодо їх покращення, вдосконалення, виправлення помилок тощо.

Сучасна політична наука про оптимізацію сучасних систем влади в загальних рисах сформулювала такі недоліки децентралізації управління: автономізація цілей, ризик реалізації одиничних амбіцій, загроза

монолітності політики держави у відповідних сферах, дезінтеграція діяльності публічної адміністрації щодо надання публічних послуг та прийняття управлінських рішень, ускладнення координації, труднощі узгодження цілей, зростання ризиків із впливу на прийняття рішень неналежної кваліфікації посадовців, оскільки свобода прийняття ними рішень є досить великою тощо.

У підрозділі 3.3 *«Субсидіарність як концептуальна засада побудови структурних зв'язків в сучасних системах влади»* зазначається, що ідея субсидіарності є одною з концептуальних засад організації взаємин між структурними елементами сучасних демократичних систем влади, яка має давні історичні корені та наразі використовується країнами Центральної та Східної Європи у власній політичній та державно-управлінській практиці.

Сучасне розуміння та виток інтерпретації ідеї субсидіарності як принципу розподілу повноважень завдячує католицькій церкві, яка, на відміну від більшості попередніх концепцій, ставила акцент не на автономність, а на розподіл компетенцій, в тому числі, між центральними та місцевими органами влади. Для всіх трактувань субсидіарності спільним є розуміння того, що прийняття рішень на її основі полегшує навантаження на законодавчий центр і сприяє владі, яка стає «ближчою до народу».

Сьогодні субсидіарність є однією з підвалин розмежування компетенцій не тільки між органами влади різного рівня в межах одної системи влади. Даний принцип виходить за межі національної системи влади і перетворюється на принцип побудови взаємин між державами-членами та інституціями ЄС в Європейському Союзі, а також між органами влади та інституціями громадянського суспільства та приватного бізнесу тощо.

У підрозділі 3.4 *«Принцип солідаризму як концептуальна основа структурних взаємодій в сучасних системах влади»* доводиться, що принцип солідарності, поряд з субсидіарністю та децентралізацією, закріплений в європейській системі права як один з принципів побудови дієвої політичної системи сучасного демократичного зразка. Отже, при побудові новітніх систем влади країни Центральної та Східної Європи визнали солідарність як концептуальну основу її побудови та функціонування.

Солідарність можна визначити як принцип соціального існування, що передбачає об'єднання ресурсів і можливостей суб'єктів відносин для досягнення спільних цілей, при цьому інтереси кожного із суб'єктів знаходяться в рівновазі з інтересами спільності.

Основними умовами, найбільш сприятливими для встановлення і стабільного відтворення політичної солідарності визнаються: відсутність такого сегмента суспільно-політичної системи, який представляв би собою абсолютну більшість; відсутність значущої соціально-економічної нерівності між сегментами; приблизно однакові розміри сегментів (чисельність груп), що дозволяє забезпечити рівновагу сил між ними; обмеженість числа груп, щоб переговори між ними не перетворилися на занадто складний процес; наявність загальних, єдиних для всіх сегментів суспільства орієнтацій, що

пом'якшують орієнтації окремих його сегментів; наявність історичних традицій досягнення компромісу і злагоди тощо.

Сучасна актуальність ідеї солідарності полягає у її здатності виступати як сили, здатної розбудовувати суспільство. Її завдання – узгоджувати інтереси членів суспільства, які суперечать один одному і гуртувати суспільство для досягнення спільних цілей. В свою чергу, спільними цілями для суспільства є ті, що гарантують його існування та гармонійний розвиток, чого можна досягнути лише шляхом солідарної взаємодії, що ґрунтується на ідеї справедливості. Вона також виступає як механізм соціальної саморегуляції, самозбереження і саморозвитку владного організму, який дозволяє максимально використовувати можливості всіх структурних елементів системи влади для індивідуального і загального блага.

У *Висновках* до розділу зазначається, що вихідним принципом побудови сучасних національних владних систем визнається принцип розподілу влад, який на практиці в процесі своєї реалізації доповнюється принципами децентралізації та субсидіарності, а принцип солідарності виступає і механізмом організації взаємин між владними інститутами та об'єднанню їх навколо спільної мети – побудови сучасної соціальної, правової держави.

Четвертий розділ роботи **«Оновлення конфігурації влади центрального рівня національних систем влади країн Центральної та Східної Європи»** присвячено дослідженню державної влади та її органів, визначенню їх місця та ролі в новітніх національних системах влади країн регіону.

У підрозділі 4.1 *«Зміцнення ролі парламентів як органів народного представництва»* зазначається, що політологічний аналіз інституту парламентаризму передбачає дослідження за чотирма аспектами: тип політичної системи, за яким можна констатувати спільний інтерес всіх країн ЦСЄ до формування та ствердження парламентських республік з дієвими представницькими органами влади; тип виборчої системи, за яким більшість країн віддала перевагу пропорційній системі виборів із запровадженням порогового значення для політичного структурування парламенту за партійною ознакою; однопалатність чи бікамералізм, за яким країни регіону віддали перевагу двопалатності в угоду європейським стандартам побудови вищих представницьких органів влади, хоча за типом адміністративно-територіального устрою більшість країн Центральної та Східної Європи є унітарними державами; і четвертий критерій – ступінь децентралізації представницької влади, де також спостерігається намагання всіх країн регіону перетворитися на децентралізовані держави із потужним інститутом місцевого самоврядування, який діє на засадах існування власних представницьких органів влади і правом самостійного вирішення більшості питань місцевого значення.

Традиційний аналіз парламентаризму додається іншими класифікаціями парламентів, де в якості критеріїв запроваджуються ступінь самостійності в ухваленні рішень та просуванні власної політики; ступінь впливу зовнішнього середовища; здатність парламенту до законотворчості на

відміну від виконання ним функції політичної арени для виступів парламентаріїв тощо. За даними ознаками спостерігається певна єдність, однастайність парламентів щодо поступової трансформації від політичної арени до сильного парламенту, провідного політичного інституту в системі влади в державі, який головною функцією свого існування має вироблення законодавства та затвердження курсу політики в державі, є достатньо незалежним до прояву зовнішніх тисків з боку інших підсистем національних політичних систем.

На процес перетворення парламентів країн ЦСЄ на потужні інститути влади – центри новітніх національних систем влади, значно вплинув розвиток партійної системи. Характерною рисою сучасних парламентів є також наявність партій-компенсаторів, які виникають в умовах серйозної деформації партійної системи, дефіциту партій, дійсно за своїми якостями затребуваних виборцями (партія зелених, наприклад). Такі партії перебувають у повній залежності від зовнішніх чинників, вони не здатні самостійно формувати власний електорат і можуть бути легко маргіналізовані в майбутньому, що свідчить про певну загрозу ефективності та дієвості вищих представницьких органів влади в таких державах.

Перші посткомуністичні парламенти були обмежені у своїх діях щодо невирішених внутрішніх процедур, характеризувалися присутністю недосвідчених депутатів, і фрагментарним характером парламентських партій. Вони також були під значно меншим зовнішнім контролем з боку сформованих політичних партій і впливових груп інтересів і менше залежали від сильних керівників, так як ці інститути були ще недостатньо розвиненими, або перебували в процесі переходу.

Сучасні парламенти в країнах Центральної та Східної Європи різні, хоча їх внутрішні структури і процедури є більш визначеними і закріпленими. Законодавчі завдання перетворилися на більш рутинний процес. Система парламентських комітетів на місці. Велика група депутатів працює в парламенті на протязі декількох каденцій, які разом із загальним поліпшенням умов для роботи депутатів внесли свій внесок у забезпечення стабільності і наступності в законодавчому процесі.

У підрозділі 4.2 *«Ствердження інституту президента в системі владних відносин в країнах регіону»* доводиться, що інститут президента було запроваджено в усіх країнах регіону вже на початку переходу від авторитарного режиму до демократії. Однак, в історичному контексті держави відрізнялись між собою за досвідом існування посади президента. В таких країнах, як Польща, Угорщина, Чехія інститут президента має історичні підвалини свого існування, започатковані ще до періоду радянського правління, отже, по відношенню до цієї групи країн інститут президента було відновлено. Натомість для Болгарії, Словенії та Словаччини (як незалежної держави) даний інститут був запроваджений уперше в ході політичних реформ 1980-х років, отже ці країни мають найменший досвід президенства як інституту влади демократичного зразку.

З часів заснування або відновлення інституту президенства в системах влади країн ЦСЄ відбулася трансформація інституту президента в цих країнах. Перш за все, це відбивалося на способі обрання президента. Спочатку глава держави обирався парламентом, проте у міру поглиблення перетворень у більшості країн було здійснено перехід до прямих президентських виборів. Наразі тільки в Угорщині президент обирається у парламенті, в інших країнах регіону – шляхом прямих загальних виборів у два тури.

В регіоні стверджується особливий східноєвропейський тип президентства, якому властиві наступні ознаки: участь президентів у формуванні уряду, однак, їх свобода вибору кандидата залежить від результатів виборів та розкладу сил в парламенті; вплив на зовнішню політику держави, хоча в цій сфері він є обмеженим; виконання ролі головнокомандувачів національних збройних сил; право законодавчого вето, а також брати на себе особливі повноваження на період, коли не працює парламент. Не загальними, але поширеними можна визначити так і президентські повноваження, як виконання обов'язків голови Ради національної безпеки, скликання позачергових парламентських сесій і можливість надсилати звернення до парламенту.

У силу історичного минулого в країнах ЦСЄ сформувалося подвійне ставлення до інституту президентства. У тих країнах, де спочатку спостерігався перекис владних повноважень на користь парламенту, в даний час є тенденція до посилення повноважень президента. І навпаки, у тих країнах, де спочатку були сильні повноваження президента, відбувається зміцнення ролі парламенту (Польща, Хорватія).

Підрозділ 4.3 *«Еволюція виконавчої влади в новітніх системах влади»* засвідчив, що виконавча влада в усіх молодих демократіях регіону отримала статус незалежної гілки державної влади, на яку згідно національним законодавствам покладалися функції державного управління всіма процесами в державі, зокрема й щодо здійснення реформ.

Організаційний дизайн органів виконавчої влади, обсяг функцій та компетентностей, а також характер взаємовідносин з іншими органами влади в державі, залежить від обраної державою форми правління. Оскільки переважна більшість країн регіону є змішаними республіками, то виконавчій владі характерно існування явище «дуалізма виконавчої влади», у відповідності до якого виконавча влада допускає існування Прем'єр-міністра, уряду, а також їх тісну співпрацю з президентом.

Більшість країн регіону в межах змішаної форми правління обирають саме парламентську її модель, що покладає розвиток виконавчої влади у тісну залежність з розвитком інституту парламентаризму та партійного будівництва в державі.

Розвиток органів виконавчої влади в країнах ЦСЄ повністю вписується в загальноєвропейський формат, де існує дві моделі урядів – однопартійний та коаліційний. Оскільки розвиток багатопартійності та інституту представництва в цих країнах досяг рівня становлення парламентських

коаліцій без наявності певної домінуючої партії, то для країн регіону найбільш ефективною вбачається модель коаліційних урядів. Найкращий досвід коаліційного урядування мають Чехія та особливо Польща. Однак, зміни урядів в країнах регіону ще відбуваються бурхливо, що не дозволяє ще в повній мірі віднести уряди країн ЦСЄ до західноєвропейських.

Для виконавчої влади країн регіону характерною рисою є персоніфікація урядів, їх ототожнення з іменем Прем'єр-міністра, що відбувається дякуючи двом обставинам: по-перше, уряд очолює політик, який є головою або відомим політиком-представником партії, яка шляхом пропорційної системи виборів увійшла до складу парламенту і вже зі складу депутатського корпусу перейшла на посаду прем'єра, а по-друге, посада очільника уряду розглядається як проміжний етап професійної кар'єри урядовця на шляху до посади Президента.

У підрозділі 4.4 *«Роль судової влади в набутті країнами ЦСЄ ознак правової держави»* зазначається, що основним завданням країн регіону щодо реформування судової влади було зміцнення її функції судового контролю за додержанням верховенства права, що є основою правової держави. Це досягалося шляхом побудови незалежного суду, відсутністю у суддів будь-якої відомчої зацікавленості, надання широкої гласності обговоренням тощо. Такі завдання були сформульовані Європейським союзом як обов'язкова умова для набуття країнами регіону членства в ЄС, що на теоретичному рівні підкріплювалося необхідністю запровадження «людино центристської» концепції в державному управлінні. У таких відносинах принцип верховенства права реалізується за безпосередньої участі людини, громадянина, громадськості загалом.

Принцип верховенства права адміністративного судочинства безпосередньо характеризує режим здійснення адміністративного судочинства, і в цьому ракурсі даний принцип повинен передбачати, що особи, які здійснюють функції адміністративної юстиції крім суворого дотримання відповідно санкціонованих матеріальних та процесуальних норм законодавства, повинні також враховувати й особливості тих чи інших прав громадян, які той намагається захистити в адміністративному суді.

У межах правочинства та реформування судової системи в країнах Центральної та Східної Європи як умов вступу до ЄС важливим завданням було приборкання корупції на всіх щаблях влади. Проведений аналіз досвіду антикорупційних програм в країнах Центральної та Східної Європи дозволяє стверджувати, що вступ до Європейського союзу і створення більш сильних парламентських коаліцій благотворно вплинули на боротьбу з корупцією в країнах регіону. Навпаки, централізація влади в руках президента та збільшення числа партій разом із зростанням нерівномірності доходів у суспільстві ведуть до посилення корупції.

Для вступу в ЄС перед судовою владою стояло ще одне завдання – проведення люстрації як особливої процедури перевірки осіб, які після зміни в країн і тоталітарної влади на демократичну обіймають державні посади, що включені до спеціального переліку, а також кандидатів на ці посади на

предмет їхнього співробітництва в минулому (до зміни в країні влади) з органами державної безпеки. Країни ЦСЄ мають потужний досвід люстраційних процесів, де найбільш гучного розгласу набув досвід Чехії, Польщі, Болгарії та Словаччини.

Досвід люстрації в країнах Центральної та Східної Європи впроваджувався за конкретних історичних обставин транзиту від тоталітаризму до демократії та характеризується декількома характеристиками, спільними для всіх країн регіону: процес виглядав справедливим із погляду дотримання прав людини; водночас за гаслом «моральності» нерідко маскувалися намагання політичних опонентів замінити «попередників» своїми ставлениками у вибудованій системі владних мереж; показник люстрованих осіб є невеликий порівняно з рівнем медійного резонансу по кожній люстраційній справі та інертне застосування люстраційних законів на практиці загалом.

У *Висновках* до розділу доводиться, що конфігурація органів державної влади як центрального рівня національних систем влади в країнах ЦСЄ формувалася під впливом зовнішніх євроінтеграційних чинників та спрямовувалася на формування дієвої законодавчої влади як центру влади на державному рівні, а також передбачала заснування інституту президенства та прозорості, незалежної судової влади. Прискоренню процесу формування національних систем влади сприяла люстрація та антикорупційна діяльність держав, від успіху яких залежав успіх країни на шляху оновлення влади.

П'ятий розділ роботи **«Формування сучасного місцевого рівня національних систем влади країн центральної та Східної Європи»** присвячено виявленню доцільності посилення регіонального та місцевого рівнів влади в нових системах влади, зокрема шляхом запровадження ефективного інституту місцевого самоврядування.

У підрозділі 5.1 *«Адміністративно-територіальні реформи та їх внесок у формування регіонального рівня влади»* зазначається, що адміністративно-територіальні реформи в країнах регіону відбувалися в контексті розпочатих в західноєвропейських державах реформ місцевих влад, що мали на меті децентралізації влади, посилення ролі регіонів в управлінні державою та підвищення якості надання громадських послуг місцевому населенню, що в сукупності вміщувалося в концепцію нового європейського регіоналізму.

Центральною ідеєю нового регіоналізму є перетворення регіонів в головних суб'єктів реалізації соціально-економічних програм розвитку, інфраструктурних проектів, програм в сфері охорони здоров'я, освіти і культури, що забезпечується шляхом надання регіонам широких повноважень.

До необхідності проведення такого роду реформ в нових демократіях регіону підштовхували дві причини: об'єктивна, яка стосувалася необхідності позбавитися політичного штучного адміністративно-територіального устрою та перейти до нового районування території на засадах економічної доцільності та самодостатності; та суб'єктивна –

прагнення набути членства в ЄС, де вимога щодо відповідності регіональної політики стандартам нового європейського регіоналізму та європейської статистичної служби NUTS дозволяла в майбутньому розраховувати на матеріальні та фінансові ресурси з ЄС.

Адміністративно-територіальні реформи проведені в усіх країнах Центральної та Східної Європи і кожна з країн регіону мала власні особливості її імплементації, хоча мета у всіх була спільною – побудова дієвих взаємин всередині владної системи між органами державної влади та місцевими владами та органами місцевого самоврядування. В тих країнах, де процес реформування ініціювався знизу та ґрунтувався на волі до укрупнення адміністративних одиниць на добровільних началах, отримали більшого ефекту, ніж в тих країнах, де реформа відбувалося згори.

У жодній з країн регіону адміністративно-територіальна реформа не отримала повного завершення дотепер. Більшість країн перебувають в стані нового етапу розвитку, який спрямовується на подолання економічних дисбалансів між регіонами всередині держави та вирішенні етнічного питання, адже майже всі країни регіону відмовилися від надання автономії територіям з компактним проживанням етнічної групи людей (ромів, албанців тощо).

Найбільшого успіху у формуванні дієвого місцевого рівня влади в країнах допомогли досягти адміністративні реформи в тих країнах, де процес реформування був позбавлений політичного тиску з боку правлячих еліт національного рівня та спирався на довіру з боку місцевого населення та регіональних еліт. Найбільш успішними реформами в даному аспекті вважають реформи країн Вишеградської групи, перш за все Польщі.

У підрозділі 5.2 *«Досвід запровадження місцевого самоврядування як інституту влади на місцях»* доводиться, що поняття «самоврядування» в політичній науці характеризує ступінь участі соціальної спільноти у відносинах управлінського характеру. Воно є формою публічно-владного регулювання групою індивідів, об'єднаних спільними інтересами внаслідок компактного проживання на певній території, власної життєдіяльності на тому рівні, який не може бути забезпечений централізованим державним управлінням.

Під місцевим самоврядуванням розуміти обумовлену державою в межах чинного законодавства систему органів і посадових осіб, що здійснюють місцеве самоврядування на конкретній території, для якої загальнодержавним законодавством встановлено ступінь автономії й самостійності щодо органів державної влади.

Міське самоврядування має усі ознаки політичної влади. По-перше, це влада публічна, тому, контролюючи місцеві ресурси, вона має право на здійснення влади від імені населення; по-друге, вона має право збору податків у межах певної території. Якщо порівняти функції, які виконують державні органи й органи місцевого самоврядування, то вони подібні. Різниця полягає лише у масштабах розв'язуваних завдань і межах території, на яку поширюється влада органів місцевого самоврядування.

Включення місцевого самоврядування до системи публічної влади в країні дає змогу органам державної влади перекласти більшу частину проблем на місцевий рівень, переміщуючи на цей же рівень і невдоволення громадян владою. Також на місцевому рівні формуються політичні амбіції лідерів, починається їхня активна участь у політиці, тому що це є рівень, найближчий до населення. Крім того, громадяни, які беруть участь у вирішенні місцевих питань, накопичують відповідний політичний досвід і будуть більш лояльними до державної влади й політичної системи загалом.

Місцеве самоврядування має подвійну природу свого походження та подвійну місію в суспільстві. З одного боку, це найближчий до громадянина інститут влади, а з іншого – це форма самоорганізації громадян, яка відносить місцеве самоврядування до інститутів громадянського суспільства. В такому сенсі з виконавця державно-владного замовлення надання відповідних послуг самоврядні осередки стають організаторами відповідної управлінської системи, що розв'язує проблеми місцевого значення через громадські структури.

Розвиток інституту місцевого самоврядування відбувається у тісному зв'язку з органами державної влади. Сучасна політико-правова думка накопичила багато знань про їх оптимальне поєднання, розробивши чимало моделей їх взаємодії. Наразі найбільш відповідаючою потребам часу та стану розвитку владних відносин всередині національних систем публічної влади є концепція «доброго місцевого та регіонального врядування», яке уявляє собою демократичне, відповідальне, ефективне, прозоре та підзвітне управління на місцевому і регіональному рівнях.

Підрозділ 5.3 *«Роль муніципальних реформ у зміцненні інституту місцевого самоврядування в нових системах влади»* доводить, що муніципальні реформи запроваджувалися в контексті адміністративно-територіальних реформ в країнах регіону з метою формування на місцях дієвого, фінансово та матеріально самостійного інституту публічної влади – системи місцевого самоврядування та ствердження місцевої демократії на місцях.

Доктринальними засадами здійснення муніципальних реформ та формування в такий спосіб системи місцевого самоврядування в країнах регіону виступає концепція муніципального дуалізму, яка затверджена положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування та передбачає існування органів державної влади на місцевому рівні та їх тісну співпрацю з органами місцевого самоврядування.

Досвід країн регіону довів комплексний вимір поняття «муніципальна реформа», який складається з декількох напрямків реформування, які поступово, поетапно впроваджувалися в життя та мали на меті різні завдання – від створення організаційного дизайну системи органів місцевого самоврядування до підвищення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. Однак, всіх їх об'єднують спільні завдання – ствердження децентралізації, субсидіарності всередині системи публічної влади кожної з держав регіону.

Найбільш важливими завданнями проведення муніципальних реформ були: надання більш якісних послуг громадянам, підвищення результативності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наближення послуг до їх споживачів (упровадження принципу субсидіарності), досягнення прозорості дій публічної адміністрації, більш активне залучення громадян до прийняття рішень, консолідація бюджетної політики, розвиток ресурсної бази органів місцевого самоврядування тощо.

Муніципальні реформи сприяли розвитку місцевої демократії на місцях шляхом вдосконалення інституту місцевих виборів, референдуму, місцевих ініціатив, самоорганізації населення тощо. На цьому шляху в кожній з країн необхідно було враховувати і загальноприйняті стандарти, прописані в законодавчих актах Європейського Союзу, а також враховувати місцеві політичні, економічні, історичні, культурні, етнічні тощо особливості, а також спиратися на місцеві регіональні еліти, які далеко не в усіх країнах регіону сприяли розвитку демократії на місцях (Румунія, Болгарія).

Інструментами реалізації муніципальних реформ та модернізації місцевого самоврядування в країнах ЦСЄ були: «розвиток згори», «розвиток зсередини», «дрейф в очікуванні подій, які вимагають реакції», серед яких найбільш ефективним визнається «розвиток зсередини», який спрямований на зміцнення інституційної спроможності місцевих влад для виконання їх основних повноважень, впровадження нових інноваційних інструментів муніципального менеджменту та управління людськими ресурсами. У цій ситуації також забезпечується оптимальна підтримка з боку як самих представників місцевих органів влади, так і громадян.

У *Висновках* до розділу зазначається, що механізмом формування дієвого рівня місцевої влади в країнах Центральної та Східної Європи були обрані адміністративно-територіальна та муніципальні реформи, які були запроваджені в усіх країнах регіону і за час свого впровадження в життя накопичили чималий досвід, який свідчить як про успіхи, так і недоліки в окремих країнах. Однак, спільним для всіх країн на шляху реформ було підвищення якості життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад як самостійних та дієздатних соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення.

Шостий розділ роботи **«Перспективи розвитку національних систем влади країн Центральної і Східної Європи»** присвячено виявленню перспектив подальшого розвитку владних процесів в країнах регіону, а також можливостей застосування досвіду країн ЦСЄ у реформуванні діючої системи влади в Україні.

У підрозділі 6.1 *«Концептуальні засади подальшого зміцнення місцевого рівня влади»* визначається, що основною концептуальною основою людського розвитку, що визнається на світовому рівні як міжнародними організаціями, так і національними державами в якості основи побудови національних систем влад, а також підвищення дієвості її основних

структурних елементів є концепція сталого розвитку, яка вже більше 20 років визнається ООН та світовою спільнотою та є обов'язковою для запровадження в усіх країнах-членах ООН. Сама концепція не є досконалою, а потребує подальшого розроблення, зокрема в частині визначення чітких цілей та плану дій щодо свого впровадження на національному рівні.

Сталий розвиток передбачає партнерство уряду, інститутів громадянського суспільства і приватного сектору на всіх рівнях управління: національному, регіональному та місцевому. Одним із основних каналів взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади на рівні територіальної громади може бути регламент представництва інтересів у різних формах: консультацій, експертиз тощо.

Підтримка місцевого розвитку з боку органів місцевого самоврядування передбачає здійснення комплексу заходів, що стосуються реалізації програмних документів, налагодження роботи публічної влади щодо створення сприятливих умов для стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, стимулювання і зміцнення партнерства між місцевою владою, бізнес-спільнотою, громадою, формування сприятливого середовища для досягнення збалансованого соціально-економічного, інфраструктурного, екологічного та інституційного розвитку громади.

Концепція сталого розвитку передбачає відповідне інституційне забезпечення його впровадження в життя, що також передбачає певні концептуальні основи формування відповідної системи влади в державі. В такій якості постає концепція доброго врядування, яка на принципах відкритості, участі громадян, підзвітності, ефективності та узгодженості визначає рамки ефективності і результативності, характеризує процес поєднання влади та обов'язків у суспільстві; визначає публічну політику та рішення щодо суспільного життя; включає взаємовідносини між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства.

Метою подальшого реформування місцевого самоврядування в даному аспекті є підвищення якості життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад як самостійних та дієздатних соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення.

Підрозділ 6.2 *«Можливості застосування досвіду країн ЦСЄ у реформуванні системи влади в Україні»* доводить, що реформування діючої системи влади в Україні відбувається у відповідності до вимог Європейського Союзу, а саме спрямований на подальшу демократизацію суспільства та системи управління державою шляхом зміцнення ролі парламенту як провідної ланки в системі влади, удосконалення повноважень Президента, створення дієвої виконавчої влади, реформування системи судової влади, зміцнення інституту місцевого самоврядування тощо.

Доктринальними засадами формування сучасної системи влади в Україні визнаються загальноєвропейські принципи поділу влади,

децентралізації та субсидіарності, а також концепція сталого розвитку та муніципального дуалізму. В даному аспекті серед вітчизняних науковців висловлюється думка про невідповідність певних принципів українській ментальності та історичним традиціям. Це зокрема стосується принципу субсидіарності, який вважається католицьким і на противагу йому пропонується концепція симфонії влад, та концепції муніципального дуалізму, адже історично в Україні склалася тенденція до громадської теорії місцевого самоврядування.

Україна має певний досвід реформування національної системи влади в країні, який передбачав і реформування системи органів державної влади, і судочинства, і адміністративно-територіальну реформу, які є основним змістом реформ в країнах ЦСЄ. Однак, на відміну від країн ЦСЄ, в Україні реформи відбувалися переважно на папері. Причинами такого стану вважають авторитарний режим, відсутність політичної волі еліт, слабкий розвиток парламентаризму, корупцію, застарілий адміністративно-територіальний поділ тощо.

Узагальнюючи досвід країн ЦСЄ для пришвидшення реформ в системі влади необхідно запровадити процеси люстрації, однак на відміну від країн ЦСЄ, де люстрація стосувалася людей з комуністичним минулим, в Україні має відбутися очищення влади від олігархів, що дозволить розвести політику та бізнес та сприятиме розвитку політичної сфери та громадянського суспільства. Крім того, негайною потребою є боротьба з корупцією, яка також сприятиме очищенню влади та розвитку політичної сфери суспільства, а також створення незалежної судової гілки влади, що забезпечить верховенство права в суспільстві та сприятиме встановленню чітких та прозорих правил політичної гри. В такий спосіб сформуються умови для розвитку політичних партій та парламентаризму, які в свою чергу сприятимуть зміцненню парламенту та розвитку інституту президентства.

Для створення ефективної територіальної організації влади та управління в Україні необхідно запровадити адміністративно-територіальну реформу, яка сформує фінансово та економічно самодостатні регіони та територіальні громади, забезпечить їх необхідними ресурсами для виконання власних повноважень з подальшим перенесенням більшості владних повноважень на місцевий рівень. Саме в такий спосіб місцеві громади здатні перетворитися на локомотив економічного розвитку країни, на які покладаються завдання щодо забезпечення добробуту громадян та сталий розвиток усього суспільства.

У висновках до розділу зазначається, що розвиток національних систем влади в країнах ЦСЄ відбуватиметься в напрямку подальшого розвитку інститутів парламентаризму та місцевого самоврядування у чіткій відповідності із західноєвропейськими традиціями владарювання. В Україні є певний потенціал для проведення реформ в системі влади, де необхідно сконцентрувати зусилля всього суспільства на процесах очищення влади та адміністративно-територіальній реформі.

У висновках дисертаційного дослідження наголошено, що

1. Процес формування нової конфігурації влади в країнах регіону розпочато у 1990-х рр. в результаті проведення низки оксамитових революцій та відмови від комуністичної ідеології та радянського минулого. Спільним для всіх країн регіону на шляху до побудови нової системи влади було обрання єдиного вектору трансформацій – масштабної демократизації та підвищення стандартів життя населення до рівня західноєвропейських із подальшим входженням країни до лав ЄС.

2. Дослідження процесу формування та інституціоналізації нової системи влади в країнах ЦСЄ повинно ґрунтуватися на новітній методології суспільно-політичних досліджень як комплексу інструментів міждисциплінарних досліджень феномену влади в сучасних суспільствах, спроможних якісно дослідити спосіб відтворення її схематизму та технології здійснення на практиці. Інституційний підхід дозволив простежити формування та ствердження основних політичних інститутів в сучасних державах – публічної влади, парламентаризму, президентства, місцевого самоврядування тощо. Системний підхід дозволив проаналізувати структурні зв'язки між елементами новостворених систем влади та виявити вплив на систему влади внутрішнього та зовнішнього середовища. Мережевий підхід допоміг охопити увагою всіх учасників політичного процесу й зацентруватися на їх власній активності та дієвості щодо можливості участі в мережах, які все більше стверджуються як домінуюча організаційна структура сучасних політичних практик. Синергетичний підхід дозволив врахувати здатність новітніх систем влади до самоорганізації.

3. Теоретичний аналіз сучасного виміру категорії «влада» в контексті дослідження дозволив виявити такі її риси, як системність та схематизм. Схематизм влади в такому розумінні реалізується як певна, визначена конфігурація, яка забезпечує певний спосіб взаємодії транценденцій влади, інстанцій влади, еліт, місць присутності та народу. Допустимість паралельного існування декількох інстанцій влади породило декілька окремих видів влади, зокрема, політичну, публічну, державну, владу місцевого самоврядування тощо. Всі вони різні за метою, методами, формами прояву, об'єктом і суб'єктами, але у сукупності своїй утворюють систему влади, яка в кожній державі вибудовує власну конфігурацію інституцій, що їх уособлюють. Сучасна влада перебуває в стані зміни своєї конфігурації внаслідок протікання трьох процесів: інтеграції мереж довіри, ізоляції категоріальної нерівності та ліквідацію незалежних центрів влади, які вдаються до насилля та примусу.

4. Концептуальними засадами формування сучасної системи влади в країнах ЦСЄ є комплекс науково обґрунтованих принципів владарювання: розподілу влад, децентралізації, субсидіарності, солідарності тощо, застосування яких в практиці сучасних країн світу обумовлене домінуючою в світі парадигмою загальнолюдського розвитку – концепцією сталого розвитку, а також розробленою на її основі концепцією доброго врядування.

Принцип поділу влади є підґрунтям для ідентифікацій структурних елементів системи влади – владних інституцій, наділених повноваженнями щодо здійснення певних функцій держави (парламент, уряд, президент, суд), для встановлення взаємозалежності між якими застосовується система стримувань та противаг - набір певних інструментів та важелів впливу, якими можуть наділятися владні інституції з метою впливу на інші задля запобігання узурпації влади.

Децентралізацію можна визначити як цілеспрямований, заснований на домовленості різнорівневих структур влади відцентровий процес з розподілу та трансформації владних сил, орієнтований на покращення державницького управління, проводимий з демократичною метою - організувати більш ефективне забезпечення прав людини. Децентралізація передбачає відхід від ієрархічної системи управління й організації влади, високий рівень самостійності низки суб'єктів з одночасним обмеженням сфери нагляду та контролю за їх діяльністю. Децентралізація відбувається в тісному переплетінні з принципом субсидіарності, спрямованим на організацію взаємин між структурними елементами сучасних демократичних систем влади. Даний принцип виходить за межі національної системи влади і перетворюється на принцип побудови взаємин між державами-членами та інституціями ЄС, а також між органами влади та інституціями громадянського суспільства та приватного бізнесу тощо.

Солідарність визначається як принцип соціального існування, що передбачає об'єднання ресурсів і можливостей суб'єктів відносин для досягнення спільних цілей, при цьому інтереси кожного із суб'єктів знаходяться в рівновазі з інтересами спільності.

5. На формування національних систем влади значно впливали зовнішні чинники, до яких насамперед слід віднести європейські вимоги інституційного дизайну політичних систем зразка Старого Світу, які необхідно було запровадити як обов'язкову умову щодо набуття членства країни в ЄС. Ці вимоги отримали назву Копенгагенських статей та уособлювали собою вимоги щодо практичної реалізації розподілу влад, прозорості системи стримувань та противаг, гарантування верховенства права та захисту прав і свобод громадянина в кожній з країн-претендентів на вступ до ЄС. До внутрішніх чинників впливу на формування нової конфігурації влади впливали розвиток багатопартійності, громадянського суспільства, політичної культури тощо, а також політичні еліти. Ті країни, які пішли шляхом якісного впливу на правлячу еліту з боку суспільства шляхом антикорупційних заходів та люстрації, швидше проводили реформи, а отже, процес інституціоналізації нової системи влади відбувався більш успішно.

6. Формування вищого рівня – рівня державної влади – в новітніх системах влади країн регіону засвідчило загальну тенденцію всіх систем до встановлення провідної ролі парламенту в системі влади, поступове його ствердження як центрального владного органу в системі влади. Здійснений політологічний аналіз парламентів дозволив виявити певну узагальнену модель східноєвропейського парламенту: це вищий двопалатний

представницький орган влади з усіма традиційними для парламентів функціями та важелями впливу, передбаченими парламентською республікою, який формується на основі пропорційної системи виборів із запровадженням порогового значення для політичного структурування депутатського корпусу та суспільства загалом за партійною ознакою, який головною функцією свого існування має вироблення законодавства та затвердження курсу політики в державі, є достатньо незалежним до прояву зовнішніх тисків з боку інших підсистем національних політичних систем.

7. У новій системі влади країн ЦСЄ вагому роль відіграє інститут президента, незважаючи на те, яким тривалим є досвід існування посади президента в ній, адже для більшості країн регіону інститут президента було відновлено, тоді як для Болгарії, Словенії та Словаччини даний інститут був запроваджений уперше в ході політичних реформ 1980-х років. Можна стверджувати про формування особливого східноєвропейського типу президентства, якому властиві наступні ознаки: участь президентів у формуванні уряду, однак, їх свобода вибору кандидата залежить від результатів виборів та розкладу сил в парламенті; вплив на зовнішню політику держави, хоча в цій сфері він є обмеженим; виконання ролі головнокомандувачів національних збройних сил; право законодавчого вето, а також право брати на себе особливі повноваження на період, коли не працює парламент та інші.

8. Розвиток багатопартійності та парламентаризму в цих країнах досяг рівня становлення парламентських коаліцій без наявності певної домінуючої партії, тому для країн регіону при формуванні системи виконавчих органів влади найбільш ефективною вбачається модель коаліційних урядів. Характерною рисою виконавчої влади в країнах регіону є персоніфікація урядів, їх ототожнення з іменем Прем'єр-міністра, що відбувається дякуючи двом обставинам: по-перше, уряд очолює політик, який є головою або відомим політиком-представником партії, яка шляхом пропорційної системи виборів увійшла до складу парламенту і вже зі складу депутатського корпусу перейшла на посаду прем'єра, а по-друге, посада очільника уряду розглядається як проміжний етап професійної кар'єри урядовця на шляху до посади Президента.

9. Основним завданням країн регіону щодо реформування судової влади було зміцнення її функції судового контролю за додержанням верховенства права. Це досягалося шляхом побудови незалежного суду, відсутністю у суддів будь-якої відомчої зацікавленості, надання широкої гласності обговоренням, подолання корупції та небажання політичних еліт, сформованих під час радянського періоду в межах комуністичних партій, змінюватися. Проведений аналіз засвідчив, що країни, які не провели суттєвих реформ в даному аспекті, однак набули членства в ЄС (Румунія та Болгарія) постійно перебувають в зоні моніторингу ЄС і є найбільш небезпечними в економічному аспекті, а також нестабільними в політичному сенсі країнами ЄС-28.

10. Формування сучасної системи влади в країнах Центральної та Східної Європи, адекватної демократичним вимогам та викликам глобалізаційних процесів, вимагала упорядкування владних відносин на місцевому рівні. Механізмом формування дієвого рівня місцевої влади в країнах Центральної та Східної Європи були обрані адміністративно-територіальна та муніципальні реформи. Спільним для всіх країн на шляху реформ було підвищення якості життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад як самостійних та дієздатних соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення.

11. Адміністративно-територіальні реформи в країнах регіону мали на меті перетворення регіонів на головних суб'єктів реалізації соціально-економічних програм розвитку, інфраструктурних та соціокультурних проектів, що забезпечується шляхом надання регіонам широких повноважень. До проведення такого роду реформ підштовхували дві причини: об'єктивна - необхідність позбавитися політичного штучного адміністративно-територіального устрою та перейти до нового районування території на засадах економічної доцільності та самодостатності; суб'єктивна – прагнення набути членства в ЄС, де вимога щодо відповідності регіональної політики стандартам нового європейського регіоналізму та європейської статистичної служби NUTS дозволяла в майбутньому розраховувати на матеріальні та фінансові ресурси з ЄС. Досвід впровадження реформ в країнах регіону довів, що там, де процес реформування ініціювався знизу та ґрунтувався на волі до укрупнення адміністративних одиниць на добровільних началах, отримано більшого ефекту, ніж в тих країнах, де реформа відбувалося згори. Наразі в жодній з країн регіону адміністративно-територіальна реформа не отримала повного завершення й дотепер. Більшість країн перебувають в стані нового етапу реформування, спрямованого на подолання економічних дисбалансів між регіонами всередині держави.

12. Муніципальні реформи спрямовувалися на формування дієвого, фінансово та матеріально самостійного інституту місцевого самоврядування та ствердження місцевої демократії на місцях. Найбільш важливими завданнями проведення муніципальних реформ були: надання більш якісних послуг громадянам, підвищення результативності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наближення послуг до їх споживачів, досягнення прозорості дій публічної адміністрації, більш активне залучення громадян до прийняття рішень, консолідація бюджетної політики, розвиток ресурсної бази органів місцевого самоврядування тощо.

У якості методів своєї реалізації муніципальні реформи обирали один з наступних інструментів: «розвиток згори», «розвиток зсередини», «дрейф в очікуванні подій, які вимагають реакції», серед яких найбільш ефективним визнається «розвиток зсередини», спрямований на зміцнення інституційної спроможності місцевих влад для виконання їх основних повноважень,

впровадження нових інноваційних інструментів муніципального менеджменту та управління людськими ресурсами.

13. Україна знаходиться в стані реформування власної системи влади, яке відбувається в межах концепції сталого розвитку та демократизації системи влади, приведення її до стандартів Європейського Союзу. Досвід країн ЦСЄ є корисним для України з огляду на варіативність вибору моделей реформ, але не їх концепції та спрямування, хоча й повністю перейняти досвід не можна. Україна має свої історичні, економічні та ментальні особливості, які не дозволяють в повному обсязі перейняти моделі західного суспільства, засновані на інших традиціях. Зокрема це стосується принципів субсидіарності та муніципального дуалізму.

Головними перешкодами на шляху реформ визнаються корупція та олігархізація діючої системи влади, очищення від яких шляхом люстрації та антикорупційних заходів сприятимуть розвитку парламентаризму та політичної сфери загалом.

Крім того, для формування дієвого місцевого рівня вітчизняної системи влади необхідно запровадити масштабну адміністративно-територіальну реформу, яка разом із децентралізацією сформують дієву систему місцевого самоврядування в Україні, здатну взяти на себе завдання щодо економічного та суспільно-політичного розвитку країни в умовах сталого розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Маслов Ю. К. Центральна та Східна Європа в пошуках сучасної системи влади : монографія / Ю. К. Маслов. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 388 с.

Рецензія на монографію:

1. Novakova O. Central and East European countries on the way to modern system of power : experience and prospects for further development (Review of the monograph : Y. K. Maslov, Central and East European countries in search of a new system of power) / Olena Novakova // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2015. – Vol. 2. – Iss. 3. – P. 238-239.

Наукові статті у фахових виданнях з політичних наук:

1. Маслов Ю. К. Концепт «влада» в сучасному суспільно-політичному дискурсі / Ю. Маслов // *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. – 2013. – №1 (55). – С. 68-72.
2. Маслов Ю. Система власти в современных государствах: причины изменений конфигурации и условий функционирования/ Ю. Маслов // *Administrarea Publica : Revistă metodico-stiințifică trimestrială*. – 2013. – №3(79). – С. 103-107.
3. Маслов Ю. К. Система влади в сучасних суспільствах: теоретичні основи побудови та функціонування / Ю. К. Маслов // *Науковий вісник. Одеський національний економічний університет*. Всеукраїнська асоціація молодих

- науків. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2013. – № 10 (189). – С. 68-78.
4. Маслов Ю. К. Влада як системне явище / Ю. К. Маслов // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2013. – № 21 (200). – С. 139-148.
 5. Маслов Ю. К. Соціально-політичні передумови трансформації системи влади в країнах Центральної та Східної Європи / Ю. К. Маслов // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2013. – № 28 (207). – С. 165-174.
 6. Маслов Ю. К. Системний підхід як методологія дослідження трансформації влади та її інститутів в сучасних країнах ЦВЕ / Ю. К. Маслов // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2013. – № 29 (208). – С. 65-74.
 7. Маслов Ю. К. Исторически предпосылки трансформации Центрально-европейского региона в особую геополитическую субъектность / Ю. К. Маслов // European Political and Law Discourse. – 2014. – Volume 1. – Issue 3. – P. 59-67.
 8. Маслов Ю. К. Политико-правовые основы функционирования института президентства в странах Центральной и Восточной Европы / Ю. К. Маслов // Перспективы. Социально-политический журнал. – 2014. – № 2(60). – С. 65-70.
 9. Маслов Ю. К. Субсидіарність як концептуальна основа структурних зв'язків у новітніх системах влади країн Центральної та Східної Європи / Ю. К. Маслов // Перспективи: соціально-політичний журнал. – 2014. – № 3 (61). – С. 115-123.
 10. Маслов Ю. К. Еволюція ідеї солідаризму як концептуальної основи функціонування владних систем сучасних європейських країн / Ю. К. Маслов // Перспективи: соціально-політичний журнал. – 2014. – № 4 (62). – С. 87-99.
 11. Маслов Ю. К. Роль громадянського суспільства у формуванні нової конфігурації влади в країнах Центральної та Східної Європи: історико-методологічний аспект / Ю. К. Маслов // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2014. – № 7. – С. 161-172.
 12. Маслов Ю. К. Місце та роль реформи у формуванні дієвої системи влади в сучасних країнах Центральної та Східної Європи / Ю. К. Маслов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія: зб. наук. праць. – Одеса: Фенікс, 2014. – Вип. № 7. – С. 135-139.
 13. Маслов Ю. К. Країни ЦСЄ як субрегіональна геополітична спільність та орієнтир політичної інтеграції України в європейський простір /

- Ю. К. Маслов // Грані: громадсько-політичний альманах. – 2014 (10). – С. 111-115.
14. Маслов Ю. К. Децентралізація влади як вимога та принцип побудови ефективної системи влади в сучасних демократичних країнах / Ю. К. Маслов // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2014. – №11 (219). – С.163-171.
 15. Маслов Ю. К. Місцеве самоврядування як структурний елемент системи влади сучасних країн Європи / Ю. К. Маслов // Грані: громадсько-політичний альманах. – 2014. – № 11 (115). – С. 101-105.
 16. Маслов Ю. К. Аналіз формування нової конфігурації влади в країнах Центральної та Східної Європи: методологічний аспект / Ю.К. Маслов // Слов'янський вісник : збірник наукових праць. – Серія : Історичні та політичні науки. – 2014. – Вип. 19. – С. 63-67.
 17. Маслов Ю. К. Теоретические и исторические аспекты функционирования института президентства в системе власти стран Центральной и Восточной Европы / Ю. К. Маслов // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. – Серія: Історичні та політичні науки. – 2014. – Вип. 21. – С. 101-110.
 18. Маслов Ю. К. Ідеологічне підґрунтя трансформаційних процесів в системі влади країн ЦВЕ: політичний та економічний аспекти/ Ю. К. Маслов // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 53. – С.209-217.
 19. Maslow J. Theoretical basis of the power system in modern society / J. Maslow // RozkojpolitycznyispotecznypanstwEuropySrodkowejIWschoednej. – Kutno, 2013. – S. 191-200.
 20. Maslov Yu. Formation of a new configuration of power in Central and Eastern Europe as a result of changes and trends / Yu. Maslov // Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University. – Science: Economics, Political science, History. – 2014. – № 4 (212). – 212 p. – Languages: ukr, rus, eng. – P. 173-182.
 21. Maslov Yu. Overview of the Changing Nature of Parliaments in Central and Eastern Europe / Yu. Maslov / European Political and Law Discourse. – 2014. – Volume 1 . – Issue 6. – P. 335-342.
 22. Маслов Ю. К. Еволюція ідеї солідаризму як концептуальної основи функціонування владних систем сучасних європейських країн/ Ю. К. Маслов // Перспективи: соціально-політичний журнал. – 2014. – № 4 (62). – С. 87-99.

Наукові статті в інших виданнях:

1. Маслов Ю.К. «Народный бюджет» - опыт реализации в Одесской области. – В зб. : Соціально-економічні процеси та бюджетно-податкова реформа в Україні та Росії: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 12 грудня 2012 р. – Одеса, ОРІДУ НАДУ, 2012. – 92 с. – С. 48-50.

2. Маслов Ю. Трансформация системы власти ведущих стран мира в условиях перехода к устойчивому развитию . – В сб.: Устойчивое развитие и эффективная ресурсная политика : Материалы X Международной научно-практической конференции Казахстанско-Немецкого Университета (15 марта, 2013 г., г. Алматы) / Сост. Б. Лохман. – Алматы, 2013. – 368 с. – С. 182-185.
3. Маслов Ю. К. Причины изменения конфигурации и условий функционирования системы власти в современных обществах/ Наумкина С. М., Маслов Ю. К.// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Історія. Філософія. Політологія. – 2013. – №5. – С.87-90.
4. Маслов Ю. К. Інстанції та трансценденції влади в сучасному суспільстві / Наумкіна С.М., Маслов Ю.К. – У зб.: Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 16-17 травня 2013 року) . – Т.1 – Одеса: Фенікс215, 2013. – С. 215-218.
5. Маслов Ю. К. Трансформация системы власти как условие развития публичного управления в Украине / Юрий Маслов. - В Зб.: Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління : матеріали Всеукр. підсумкової наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 25 жов. 2013 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – 448 с. – С. 146-147. – Режим доступу: <http://www.oridu.odessa.ua/?fil=9/3> .
6. Маслов Ю. К. Економічна складова інтеграційних процесів в країнах ЦВС / Юрій Маслов. – В зб.: Актуальні питання зовнішньої політики України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (13 грудня 2013 р.) – Одеса, 2013. – С. 189-190.
7. Маслов Ю. К. Краудфандинг як ресурс соціально-політичної солідарності в епоху інформаційних технологій / Ю.К. Маслов // Інформаційне суспільство і сталий розвиток: матеріали наук.-практ. Семінару, 16 травня 2014 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 75-77.
8. Маслов Ю.К. Європейські стандарти побудови ефективної системи влади / Ю.К. Маслов. – У зб. : Україна і світ у третьому тисячолітті : політичний, економічний, правовий та культурний виміри : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13-14 березня 2015 р.. : У 2-х час. – Частина 1. - Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2015. – С. 62-63.

Анотація

Маслов Ю. К. Формування сучасної системи влади в країнах Центральної та Східної Європи : принципи, механізми та перспективи розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути і процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2015.

У роботі досліджуються основні принципи, механізми, тенденції та перспективи розвитку національних систем влади в країнах Центральної та Східної Європи, які після краху комуністичної ідеології отримали незалежність та пройшли шлях демократизації власних систем влади на шляху до євроінтеграції.

Основними принципами формування та функціонування сучасних систем влади визнаються принципи розподілу влади, система стримувань та противаг, децентралізації влади та управління, субсидіарності та солідарності.

Механізмами формування нових систем влади в країнах ЦСЄ визнаються державно-управлінські реформи, зокрема конституційна, адміністративно-територіальна, муніципальна тощо. Для очищення влади від рудиментів комуністичної доби запроваджувалися процедури люстрації та боротьби з корупцією.

Досвід країн ЦСЄ є корисним для України з огляду на варіативність моделей реформ, однак запроваджувати його в українську практику без урахування історичних традицій та менталітету громадян недоцільно.

Ключові слова: влада, система влади, державна влада, парламент, президент, уряд, судова влада, регіональний рівень влади, місцеве самоврядування, адміністративно-територіальна реформа, муніципальна реформа

Аннотация

Маслов Ю. К. Формирование современной системы власти в странах Центральной и Восточной Европы: принципы, механизмы и перспективы развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2015.

Данная работа посвящена исследованию основных принципов, механизмов, тенденций и перспектив развития национальных систем власти в странах Центральной и Восточной Европы, которые после краха коммунистической идеологии, развала Советского Союза получили

независимость и прошли путь демократизации национальных систем власти в соответствии с европейскими стандартами осуществления власти с целью дальнейшей интеграции национальных государств в Европейский Союз.

В работе отмечается, что как отдельный регион данные страны стали рассматривать именно в период третьей волны демократизации. К данному региону относят страны, которые вошли в состав ЭС-28 после 2004 года, однако в рамках данного исследования для анализа взяты только те страны, которые не входили в состав СССР. Таким образом, предметом данного исследования выступили страны Центральной Европы, образующие Вышеградскую группу стран, а также страны Восточной Европы за исключением стран, ранее входивших в СССР, в том числе страны Балтии.

В качестве методологической основы подобных исследований в политической науке рекомендуется использовать институциональный и системный подходы, инструментарий которых в сочетании с историческим, сравнительным и сетевым методами положен в основу данного исследования процессов формирования новых систем власти в странах ЦВЕ.

В качестве основных принципов формирования национальных систем власти признаются принципы верховенства права и разделения властей с присущей ему системой сдержек и противовесов, которые применяются преимущественно к центральному уровню власти в стране, а также принципы децентрализации и субсидиарности для построения взаимодействий между уровнями власти внутри системы. Для соблюдения целостности и единства власти используется принцип солидарности, который в современном мире выступает и в качестве механизма функционирования всего общества.

Процесс формирования конфигурации органов центральной власти в странах ЦВЕ происходил по направлению усиления роли парламентов в системе власти, установления или восстановления института президента, формирования коалиционных правительств, независимой судебной системы и др. Во многом процессу успешного формирования центральной власти способствовали люстрации и антикоррупционные мероприятия, направленные на очищение власти от рудиментов коммунистической эпохи и проявлений коррупции в системе власти. Те страны, которые провели их сразу и не поверхностно, достигли больших успехов на пути реформирования системы власти.

Для формирования эффективного местного уровня власти в стране все страны ЦВЕ обратились к проведению административно-территориальных реформ, которые происходили в несколько этапов и потребовали длительного периода для имплементации. Те страны, в которых этот процесс происходил на добровольных началах, по инициативе территориальных громад и финансово поддерживался правительством, реформы были более успешными и способствовали формированию самодостаточных регионов, идентичных с регионами стран ЕС. В дальнейшем при помощи муниципальных реформ происходило дальнейшее укрепление института местного самоуправления как института публичной власти на местах.

В качестве перспектив дальнейшего развития национальных систем власти в странах Центральной и Восточной Европы видится дальнейшее укрепление местного уровня власти, переноса основных управленческих функций на него и превращение его в локомотив экономического и социально-политического развития национальных государств.

Для Украины, которая находится в стадии реформирования национальной системы власти и приведения ее в соответствие со стандартами европейского управления, опыт стран ЦВЕ является познавательным с точки зрения вариативности моделей проводимых реформ, однако полностью заимствовать опыт этих стран является опасным и нецелесообразным, поскольку реформы осуществлялись в отличных от Украины экономических, политических, исторических и культурно-ментальных условиях. Однако, следует отметить те ошибки, допущенные некоторыми странами на пути демократизации, которые следует упредить в Украине. Прежде всего, это касается навязывания объединения для территориальных общин, децентрализацией «сверху», а также отсутствием эффективных механизмов антикоррупционной деятельности, люстрации и т.д.

Избавление от этих системных недугов поспособствует деолигархизации политической власти, укреплению партийной системы, развитию институт парламентаризма в Украине, которые в свою очередь поспособствуют формированию эффективной центральной власти в стране, а масштабная административно-территориальная реформа создаст условия для эффективной децентрализации власти и управления в стране, что в свою очередь сформирует местный уровень национальной системы власти.

Ключевые слова: власть, система власти, государственная власть, парламент, президент, правительство, судебная власть, региональный уровень власти, местное самоуправление, административно-территориальная реформа, муниципальная реформа

SUMMARY

Maslov Y. K. Formation of a modern system of government in the Central and East European countries: principles, mechanisms and development prospects. – The Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of Doctor of Political Science after specialty 23.00.02 - political institutions and processes. - South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odessa, 2015.

The basic principles, mechanisms, trends and prospects of development of national systems of power in Central and Eastern Europe after the collapse of communist ideology, becoming the independent and gone their own democratic systems of government towards European integration are examined in the paper.

As the main principles of formation and functioning of modern systems of government are recognized the principles of separation of powers, checks and balances, decentralized authorities, subsidiarity and solidarity.

As the mechanism of formation of new government in CEE are defined public-management reform, including constitutional, administrative-territorial, municipal, etc. To clean power from the vestiges of the communist era were introduced lustration procedures and combating corruption.

Experience of CEE countries is beneficial for Ukraine because of the variability models of reform, but implement it in Ukrainian practice without historical traditions and mentality of citizens in appropriate.

Keywords: power, system power, government, parliament, president, government, the judiciary, regional level of government, local government, administrative and territorial reform, municipal reform